

blandt private domssamlinger, er det næppe alene af hensyn til dens mulige præjudikatværdi, men sikkert også, fordi det har været en celever og stærkt omtalt sag.

Der er al mulig grund til at se frem til fortsættelsen af dette store udgiverarbejde og til at håbe, at udgiverselskabet og mange gode bevillingskræfter vil kunne magte at føre arbejdet igennem til en lykkelig afslutning.

Inger Dübeck

Jacob Ulfeldts Rejse i Rusland 1578.

Indledning, noter og kommentar ved Knud Rasmussen. (Rosenkilde og Bagger, 1978). 182 s.

Det hævdes ofte og ikke uden grund, at det er besværligt at rejse i Rusland. Rejseberetninger fra dette land bekræfter som regel dette indtryk, og nærværende nyudgave af Ulfeldts beretning fra 1578 antyder med al mulig tydelighed, at det ikke er noget nyt fænomen. De samme rejseberetninger vidner imidlertid også om, at diplomatiske pligter, faglige interesser samt ren og skær nysgerrighed på trods af de nævnte besværligheder gennem århundreder har drevet vesteuropæere østpå.

Det var først og fremmest pligt, der i maj 1578 sendte den danske rigsråd Jacob Ulfeldt til Moskva i spidsen for et gesandtskab på over 100 mand. Hans opgave var gennem forhandlinger med tsar Ivan IV at få bekræftet den dansk-russiske venskabstraktat af 1562 og dermed sikre de danske besiddelser i Livland; det gik hans instruks ud på, kort fortalt. Heroverfor stillede de russiske forhandlere ultimativt, at der ikke kunne være tale om at anerkende nogen områder i Livland som danske. Ulfeldt var i et vanskeligt dilemma: skulle han indgå et kompromis, der

p.g.a. afstanden mellem de fremsatte synspunkter under alle omstændigheder ville komme til at gå ud over indholdet i kongens instruks, eller skulle han følge denne til punkt og prikke med risiko for, at dette sandsynligvis ville føre til krig med Rusland? De danske gesandter valgte kompromisset. I januar 1579 var de hjemme igen, og i juli samme år måtte Ulfeldt og de øvrige gesandter forklare konge og rigsråd det magre, for ikke at sige ganske uacceptable resultat. Ulfeldt mistede sit len og sin plads i rigsrådet.

Ni år senere erfarer vi, at Ulfeldt havde udarbejdet et manuskript om ambassaden til Rusland, og i 1608 udkommer i Frankfurt am Main en rejsebeskrivelse under Jacob Ulfeldts navn. Den giver et meget negativt billede af alt moskovitisk, den understreger rejsens besværligheder og russernes trækthed, og med Knud Rasmussens ord skal den læses med dette i mente: »Den er ikke blot en beretning fra en videbegærlig vesteuropæer, der møder en fremmed kultur, den er nok så meget en falden politikers forsvarstale for sig selv og anklageskrift mod dem, der indirekte var skyld i hans fald«.

Der er god mening i, at den latinske tekst fra 1608 er blevet genudgivet i 400-året for ambassaden. Nærværende udgave bringer den som paralleltekst til Resens danske oversættelse fra 1680. Beklageligvis er den tekniske kvalitet af den gengivne latinske tekst meget dårlig. Dette er ikke mindst beklageligt på baggrund af, at alt andet ved denne nyudgave er forbilledligt. Vi får i indledningen gesandtskabets baggrund og følger klart og koncist beskrevet, og med sikker detektivisk og i bedste mening næsten pedantisk sporsans fører Knud Rasmussen os gennem kildekritikkens og kildeprøvelsens mysterier og frem til størst mulig, men alligevel forsigtig klarhed om bogen, ma-

nuskriptet og forfatteren. Her (pp. 15-27) kan vordende udgivere lære noget; den tidligere arkivar fornægter sig ikke. Historikeren glæder sig, mens slavisten, russisklæreren og lægmanden efter temperament i Ulfeldts levende tekst kan finde et rigt materiale til komparative studier over rejseoplevelser i Rusland for 400 år siden og i dag.

Thomas Petersen

Alex Wittendorff: *Alvej og kongevej. Studier i samfærdselsforhold og vejenes topografi i det 16. og 17. århundrede.* (Skrifter udgivet af det historiske institut ved Københavns Universitet bind IV. Akademisk Forlag, 1973). 348 s.

Wittendorffs bog er en disputats – og som sådan af den læservenlige slags. Det gælder såvel den klare typografi som billeder og kort, hvor man virkelig kan se, hvad man efter teksten gerne skulle kunne se, og det gælder ikke mindst den letløbende og levende stil, som gør det digre værk hyggeligt at have med at gøre.

Bogen falder i to dele: 1. en almen, der behandler vejenes beskaffenhed, broer og vadesteder, administration og vedligeholdelse, vogntyper, godstransportens og personbefordringens organisering, rejsehastighed, kroer og herberger, og 2. en speciel, der rummer et forsøg på at rekonstruere det sjællandske vejnet, der forbandt købstæderne og anvendtes af fjerntrafikken i perioden 1550-1650 – ud fra den forudsætning, at de nævnte generelle problemer kun kan indgå med fuld vægt i en vurdering, når man kender vejenes forløb og ved, om dette har ændret sig gennem tiderne. Wittendorff forkaster den metode, som vel de fleste har brugt: en tilbageslutning fra gamle kort; han forkaster også terrænstu-

dierne, som en årrække var en vogue både hos professionelle og amatører, i al fald som basis for de lange linier. Er disse fundet, kan terrænformer og hydrologiske forhold føje mange punkter til de lokale forløb. Heller ikke de stumper af gamle veje, der hist og her findes bevaret, er til nogen hjælp. Hvis de endelig kan dateres, og det kan være svært nok, ofte umuligt, så har man alligevel ikke nogensomhelst fornemmelse af deres betydning. Det, der tæller, er de steder, om hvilke man ved, at folk faktisk har passeret dem. De findes anført mange steder: i rejseberetninger, i dagbøger, i private breve og i kancellibreve, hvor vejforløb kan konstateres i forbindelse med broer, der skulle anlægges eller vedligeholdes, brokorn der skulle betales, veje, der skulle repareres osv. Også placeringen af kroer kan bruges, men kun når de kan konstateres at have haft en egentlig herbergsfunktion. Mange var af rent lokal betydning – som Jacob Skomagers. Endelig er der lensregnskaber og tingbøger, de første også med f.eks. broudgifter, de sidste med synsforretninger over veje og broer, sager med bønder, som forsømte deres arbejdspligter, misgerninger forøvede på veje og i kroer m.v. Med hensyn til vedligeholdelsen er det klart her som ved andre forhold i fortiden, at forordninger og påbud ofte slet ikke blev fulgt, og at skylden herfor ikke lå hos centraladministrationen, men at det var den lokale – lensmændene – der svigtede.

En særlig interesse påkalder sig Wittendorffs redegørelse for de såkaldte kongeveje. Disse veje var faktisk forbeholdt kongen og det kongelige hus, og de holdtes derfor afspærrede og bevogtede. I modsætning til alfarvejene, der var dannet af færdselen selv, var kongevejene anlagte og derved en stor belastning for kronens bønder. Be-